

УДК 37.031:392.3

ББК 74.9

Іванна Кулик

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНАКІВ- СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВИКОНАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ЧОЛОВІКА ТА БАТЬКА

У статті розкриваються особливості та зміст педагогічної підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька

Ключові слова: педагогічна підготовка, юнаки-старшокласники, соціальна роль чоловіка та батька

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в українському суспільстві, актуалізують проблему формування у молодого покоління готовності до створення сім'ї та сімейного життя в нових умовах.

Саме в сім'ї формується особистість громадянина, його ціннісні установки та орієнтації, зміст яких відповідає потребам соціально-правового та економічно ефективного суспільства. Усе це свідчить, що знання об'єктивних і суб'єктивних, соціальних й особистісних факторів, урахування у педагогічній діяльності особливостей формування повноцінного сім'янина є необхідною складовою організації підготовки молоді до створення майбутньої сім'ї.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Аналіз соціально-психологічних механізмів розвитку у юнацтва готовності до повнокровної життєдіяльності у власних сім'ях містяться у працях психологів О.А. Бодальова, Т.В. Говорун, І. Кікінеджи, С.В. Ковальова, А.Н.Обозової, Р.В. Овчарової, В.Е. Чудновського, П.М. Якобсона.

Педагогічний аспект вирішення проблеми підготовки молоді до сімейного життя продуктивно розробляли Т.М. Афанасьєва, С.І. Голод, Н.І. Новікова, В.Г. Постовий, А.М. Тимощенко, І.М. Трубавіна, А.Д. Храмцова, І.М. Шалімова та ін., висвітлюючи проблеми здійснення ефективного взаємозв'язку морального і статевого виховання учнів різного віку, аналізуючи механізм дії окремих факторів на становлення і самоствердження юнака чи дівчини в якості дбайливого господаря, умілого вихователя своїх дітей, турботливого батька чи матері, уважного чоловіка чи дружини.

Е.Ф. Ільяна, І.В. Гребенніков, А.В. Добрович, С.В. Ковальов, Б.Р. Псавко, Є.Л. Хромова зосередили свої зусилля на пошуку ефективних форм моральної освіти батьків старшокласників з метою оптимізації процесу впливу на свідомість і поведінку їхніх дітей як майбутніх чоловіків і дружин, батьків і матерів. **Мета статті** полягає у розкритті особливостей та змісту педагогічної підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька.

Виклад основного матеріалу. Юнацький вік найбільш сприятливий для виховання справжніх чоловіків. Для цього треба привчати юнаків, скрізь, де це є необхідним, брати на себе більший тягар, більше напруження, більшу відповідальність. Ще В.О. Сухомлинський підкреслював, що дуже важливим моментом виховання справжнього чоловіка є включення його в оплачувану продуктивну працю, внесення заробітків у загальний сімейний бюджет. Це підготує юнака до виконання соціальних ролей чоловіка та батька, коли він, повинен при певних обставинах, тільки своєю працею утримуватиме всю сім'ю.

Процес формування особистості юнака-старшокласника як майбутнього чоловіка та батька дуже складний. У результаті його здійснення старшокласники одержують знання про сім'ю та сімейні функції, у них формуються якості, необхідні для майбутнього повноцінного сімейного життя, вони оволодівають навиками соціальної діяльності, спілкування і відповідною поведінкою [3; 4]. Значну роль у цьому процесі відіграє вплив

оточуючих юнака суспільних, матеріальних та духовних умов його існування і діяльності.

Накопичений попередніми поколіннями соціальний досвід передається, трансформується саме в межах мікросоціального оточення юнака, здійснюючи, таким чином, дуже важливий процес соціального наслідування. Взаємодія у системі „середовище-особистість” включає удосконалення оточуючого мікросередовища в межах умов його існування, вплив соціуму як найважливішого фактора формування та розвитку особистості юнаків [5; 6].

У суто педагогічному плані надзвичайно суттєвим для вирішення проблеми підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька є створення сприятливого мікросередовища, яке позитивно впливає на підготовку юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька. На наш погляд, створення сприятливого мікросередовища є провідною системоутворюючою основою в умовах загальноосвітнього навчального закладу у вирішенні проблеми підготовки юнаків до виконання соціальних ролей чоловіка та батька.

У ході дослідження нами було створено мікросередовище, яке було б дієвим і ефективним у процесі підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька. Сприятливе мікросередовище – це сукупність таких соціальних інститутів як навчальний заклад, батьківська сім'я, соціальні служби, взаємодія між якими забезпечує оптимальні умови для соціально-педагогічної роботи щодо підготовки юнаків старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька [2].

У результаті вивчення наукових джерел, аналізу особливостей навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах нами запропоновано створення ефективного виховного мікросередовища, у якому б здійснювалися:

- позитивний вплив навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи на соціалізацію юнаків-старшокласників та їх підготовку до

виконання соціальних ролей чоловіка та батька;

- використання виховного потенціалу навчальних дисциплін, що синтезують знання і уявлення про природу людини, суспільство та сім'ю, складність сімейних відносин, особливостей сімейних функцій та необхідності їх усвідомленого виконання;

- гуманізація відносин між вихователями та юнаками в процесі позаурочної виховної роботи, яка дозволяє створити діалоговий режим спільної діяльності у шкільному соціумі;

- розробка та впровадження у навчально-виховний процес спецкурсу «Етика та психологія сімейного життя» і одного із його розділів «Майбутній чоловік та батько»;

- вплив особистості батька та інших членів сім'ї на процес підготовки юнаків до виконання соціальних ролей чоловіка та батька;

- вплив найближчого соціального середовища, особливостей поглядів однолітків на становлення світогляду юнаків-старшокласників, відношення з особами протилежної статі;

- сприяння соціальних служб ефективному вирішенню проблем спілкування юнаків-старшокласників з дівчатами, статевій поінформованості, вирішенню власних фізіологічних, психологічних та сексуальних проблем.

Великого значення в організації та дієвості сприятливого мікросередовища набуває взаємодія колективу однодумців: учителів, вихователів, батьків, працівників соціальних служб (психологів, лікарів, соціальних педагогів та соціальних працівників). Крім того, розглядаючи створення сприятливого мікросередовища, ми маємо на увазі не тільки загальноосвітній навчальний заклад у цілому, а й клас, учнівське самоврядування, клуби та гуртки за інтересами, мікросоціум за місцем проживання, батьківську сім'ю.

Підготовка юнаків-старшокласників до гідного виконання соціальних ролей батька і чоловіка включає в себе такі компоненти [1]:

- загальносоціальний, який передбачає розкриття різними засобами особливостей проведення сімейної політики в Україні, аналіз суспільної суті шлюбно-сімейних стосунків, показ значущості сім'ї як найважливішого осередку суспільства, та важливості соціальних ролей чоловіка і батька;

- етичний, що передбачає виховання у юнаків у першу чергу духовно-моральних цінностей загальнолюдського характеру: поважливе ставлення до представників іншої статі; дружньої прихильності і любові до матері і батька, старших і молодших родичів; відповідальності, вірності, чесності; стриманості, доброти, поступливості; усвідомлення морально-етичних основ шлюбно-сімейних стосунків; любові до своєї коханої як основи щасливого шлюбу; почуття обов'язку перед дружиною і сім'єю; культури інтимних почуттів; правильних власних уявлень про ідеального чоловіка і батька;

- правовий, що ґрунтується на ознайомленні учнів з основами українського законодавства про шлюб і сім'ю, з найважливішими положеннями сімейного права, з обов'язками подружжя один до одного, до дітей, до суспільства;

- психологічний, який передбачав формування у юнаків об'єктивних понять про особистість сучасного громадянина і сім'янина, особливості психології міжособистісних стосунків юнацтва, психологічні основи шлюбу і сімейного життя, чуттєво-емоційну сферу взаємовідносин, необхідних для сімейного життя, відповідні навички спілкування;

- фізіолого-гігієнічний, що включає в себе інформацію наукового характеру про фізіологічні особливості чоловічого і жіночого організмів, відомості про інтимну сторону подружнього життя;

- педагогічного, який сприяє формуванню у юнаків позитивних уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей і її педагогічний потенціал, про специфіку сімейного виховання і виховні функції батька, про шляхи підвищення педагогічної культури майбутніх батьків, можливості їх самовдосконалення та самовиховання;

- господарсько-економічний, який передбачає озброєння старшокласників знаннями про бюджет сім'ї і культуру сімейного побуту, уміння вести домашнє господарство.

Формування у юнаків особистісних утворень кожного з вищеназваних аспектів здійснювалося в процесі навчання, позакласної роботи, веденням спеціального курсу, урахуванням соціального оточення юнаків, впливу батьківської сім'ї, дієвості соціальних служб.

Одним з найважливіших елементів системи виховання у юнаків-старшокласників відповідального ставлення до сімейного життя є навчальна робота, а конкретними формами – уроки літератури, історії, права, біології, валеології та ін. Оскільки можливості виховного впливу навчальних предметів різні, то тільки їх органічне поєднання може вирішити завдання виховання у юнаків відповідального ставлення до виконання соціальних ролей чоловіка та батька. Для використання навчального матеріалу шкільних предметів з метою виховання у юнаків-старшокласників відповідального ставлення до виконання соціальних ролей чоловіка та батька були виділені розділи і теми, найбільш значущі для формування різних аспектів сімейного життя (обов'язок подружній, батьківський, синівський); акцентовано увагу на моральних проблемах, що логічно випливали із змісту навчального матеріалу. Їх обговорення сприяє виробленню оцінки, самооцінки і формуванню відповідального ставлення до сімейних обов'язків, підвищенню відповідальності за виконання сімейних функцій. Актуальні питання формування знань юнаків про соціальні ролі чоловіка та батька розглядалися і в ході позакласної виховної роботи з юнаками-старшокласниками.

Важливим є розкриття таких морально-етичних понять, як обов'язок, відповідальність, вірність, чесність, гордість і гідність, з одного боку, і невірність, егоїзм, розбещеність, недооцінка соціальної ролі жінок у сучасному суспільстві, зневажливе ставлення до жінки-матері – з другого, а також роз'яснення питань, пов'язаних із створенням сім'ї, формуванням сімейних стосунків, розподілом і виконанням функцій у сім'ї.

Під час вивчення прав і обов'язків подружжя, батьків і дітей варто ознайомити старшокласників із Сімейним кодексом України, молодіжною політикою держави щодо поширення серед молоді шлюбно-родинних знань, сучасними концепціями та законами, які сприятимуть розвитку сім'ї, акцентуючи увагу на таких основних положеннях: регулювання шлюбно-сімейних відносин у нашій країні державою; рівність сімейних прав чоловіків і жінок; взаємна моральна і матеріальна підтримка членів сім'ї; добровільне укладення шлюбів; свобода розлучень; державна охорона і заохочення материнства та батьківства.

На уроках з валеології юнаки одержують різноманітні знання з фізіологічних, психологічних, статевих, гігієнічних, естетичних аспектів психосексуального розвитку індивіда, які сприяють самовизначенню юнака щодо статевого життя, формування та зміцнення репродуктивного здоров'я. Курс валеології дає можливість більш відвертіше, глибше вивчати проблеми статі, поняття про особисту гігієну від молодшого до юнацького віку, фізіологічні основи міжстатевих сексуальних відносин, засоби запобігання вагітності. Це саме ті питання, які не висвітлюються в інших шкільних навчальних предметах.

Статева освіта на уроках біології спрямована на озброєння учнів системою об'єктивних знань про біологічну природу статей, їх особливості і відмінності. У шкільному курсі біології висвітлюються питання біологічної зумовленості психологічних відмінностей між чоловіками та жінками, розглядаються різностатеві істоти як інформаційні системи, яким у процесі еволюції відведено полярні ролі: самцям – завоювання життєвого простору, підкорення нових територій, а самкам – сприймання здобутого, використання його для забезпечення виживання в нових умовах. Такий підхід до розуміння психології статі значно вплинув на формування традиційних уявлень про різні статеві ролі чоловіків та жінок: зорієнтованість психології чоловіка переважно на предметно-інструментальну діяльність (бажання щось руйнувати, діяти силою, старе перетворити на щось нове). Агресія як прояв

справжнього чоловічого характеру є швидше результатом впливу соціального середовища, яке затверджує відмінності між чоловіком та жінкою. Сучасна економічна, культурна, соціальна ситуація в Україні вимагає від чоловіків виконання суто „жіночих” функцій: приготування їжі, догляд за дітьми, прибирання житла, що вимагає формування у чоловіків таких якостей, як уміння підпорядковувати свою волю іншим, співчутливість, лагідність, ніжність. Доречною у статевому вихованні є інтеграція та взаємопроникнення проблем міжстатевих стосунків у різні шкільні дисципліни природничого і гуманітарного циклу, адже переживання почуття кохання неможливо передати без використання прикладів любовної поезії, крилатих висловів видатних людей, аналізу яскравих фактів з їх особистого сімейного життя.

Навчальні шкільні дисципліни дають можливість ознайомити юнаків з основними знаннями про соціальні ролі чоловіка та батька у сім’ї, але вони не є повними та достатніми, що привело нас до думки про необхідність створення спеціального курсу, який би значно розширив підготовку юнаків-старшокласників до сімейного життя та виконання соціальних ролей чоловіка та батька. Цей курс ми пропонуємо назвати „Етика та психологія сімейного життя”.

Метою курсу є знайомство юнаків з кількома блоками проблем, які охоплюють світ почуттів (любов, дружба, ревності і ін.), таємниці людської психіки (особливості характеристик осіб протилежної статі, сумісність і ін.), внутрішньосімейні відносини (психологічний клімат, конфлікти, інтимні стосунки, сексуальна культура, гармонія інтимних стосунків), сімейну педагогіку. Основними методичними засобами, які ми пропонуємо в спецкурсі, є проблемні ситуації і рольові ігри як найбільш адекватні особливостям юнацького віку. Звертаючись до цього методичного засобу, ми виходили не стільки з вікових особливостей юнаків-старшокласників, скільки з того факту, що сімейне життя складається із значної кількості типових моментів-ситуацій. Ми спирались на дані сучасної психології про наявність у

свідомості людей своєрідних „типів сценаріїв” найрізноманітніших сімейних ситуацій. Саме ці типові сценарії застосовуються членами сім’ї, коли їм треба розібратися в сімейній ситуації, в поведінці інших членів сім’ї, скласти уявлення про те, що відбувається в сім’ї. Для нас проблемні ситуації, що оцінюються, не лише спосіб конструювання „типових сценаріїв”, необхідних для майбутнього сімейного життя, але й ключ, який отримує юнак через певне інтелектуальне і чуттєво-емоційне напруження, до аналізу і оцінки реальної сімейної життєдіяльності і за допомогою активізації оцінної діяльності – до корекції внутрішньосімейних відносин.

Становлення і розвиток особистості старшокласника як майбутнього чоловіка, батька починається задовго до того, як він створить власну сім’ю, стане активним організатором свого сімейного життя. Вирішальна роль у вихованні у молодого чоловіка якостей сім’янина належить батьківському дому, де він отримує не лише знання про навколишній світ, події і факти в житті суспільства, але й набуває суспільного досвіду, навиків міжособистісного спілкування, уявлень про норми поведінки, пізнає значення колективної діяльності, під час якої у нього формується модель сімейних стосунків. „Якою б великою не була роль школи, але виховує підростаючу людину не лише вона. Основи характеру, вихідні життєві установки – все це закладається в сім’ї” [6, 261]. А.С. Макаренко вважав, що суть виховної роботи в сім’ї полягає в організації самої сім’ї, особистому і громадському житті її дорослих членів і організації життя дитини.

Виховне значення способу життя сім’ї полягає перш за все в тому, що показує юнакові реальний приклад організації сім’ї, сімейного життя, виховання дітей, взаємовідносин між членами сім’ї, ставлення до сімейних обов’язків, до старших членів сім’ї і, що особливо важливо в плані нашого дослідження, ставлення до виконання соціальних ролей чоловіка та батька.

Висновок. Методологічно важливим в процесі підготовки юнаків до майбутнього сімейного життя є гендерний підхід як усвідомлення юнаками своєї приналежності до чоловічої статі, набуття психологічних,

поведінкових, соціальних та культурних властивостей, що пов'язано із засвоєнням певної гендерної ролі, стереотипу, який традиційно асоціюється із чоловічою соціальною функцією.

У змістовному плані процес підготовки юнаків до виконання соціальних ролей чоловіка та батька враховував вікові, психофізіологічні особливості юнаків, необхідність формування їх особистісних, індивідуальних якостей та включав аспекти: загальносоціальний, етичний, правовий, психологічний, фізіолого-гігієнічний, педагогічний, господарсько-економічний.

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – К.:МАУП, 2001. – 96 с.

2. Веретенко Т.Г., Гусак Н.І. Роль мікросередовища у ефективній підготовці юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова: Зб. наук. пр. / Редкол. О.Г. Мороз, Н.В. Гузій та ін. – Вип.1(11). – (Сер. 16).– К.:НПУ, 2004.– С. 237-243.

3. Говорун Т.В., Кікінеджи О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. – Тернопіль: Богдан, 1999. – 384 с.

4. Гребенников И.В. Основы семейной жизни. – М.: Просвещение, 1991. – 156 с.

5. Коваль Л. Г., Зверева І.Д., Хлебик С. Р. Соціальна педагогіка: Навч. посібник. – К.: Вид-во ІЗМН, 1997. – 390 с.

6. Макаренко А.С. Книга для батьків. – К.: Рад.шк., 1972. – 260 с.

7. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації / В.А. Арбеніна, О.В. Волянська Л.Г. Сокурянської та ін. – Х.: Вид – во ХНУ. – 2000. – 207 с.

In the article features and maintenance of pedagogical preparation of senior youths-pupils open up to implementation of social roles of man and father.

Keywords: *pedagogical preparation, senior youths-pupils, social role of man and father.*